

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หมายถึง กระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายโดยการเจรจาพูดคุยปรับความเข้าใจ ให้ผู้กระทำความผิดได้รู้สำนึกว่าได้กระทำอะไรลงไปแล้ว ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างไร ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การลงโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองแต่ให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้ชดใช้ค่าเสียหาย และการแสวงหามาตรการเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดนั้นได้หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ¹ ซึ่งผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและสมาชิกคนในชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอันจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีปรากฏในหลายๆประเทศโดยมีการจัดอยู่ในรูปแบบโครงการ เช่น โครงการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด (Victim Offender Reconciliation Programme) ปี ค.ศ. 1974 ในประเทศแคนาดาโครงการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) ปี ค.ศ. 1989 ในประเทศนิวซีแลนด์ การเตือนแบบ Wagga Wagga ปี ค.ศ. 1990 ในประเทศออสเตรเลีย และการลงโทษโดยที่ประชุม (Circle Sentencing) ปี ค.ศ. 1992 ในประเทศแคนาดา ซึ่งโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เหล่านี้จะนำมาใช้ประกอบกับระบบกระบวนการยุติธรรม อำนาจในการจัดการและระบบที่ได้มีอยู่แล้ว²

¹ ฉัตรวิภา ภัทรไพฑูรย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ พ.ศ. 2545, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

2.2 นิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

คำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ได้เริ่มต้นโดย Albert Eglash³ ในปี ค.ศ. 1977 ซึ่งกล่าวไว้ในบทความเรื่อง Beyond Restitution: Creative Restitution อันจำแนกกระบวนการยุติธรรมทางอาญาออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) กระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้น (Retributive Justice) 2) กระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นในการแก้ไขและรักษาผู้กระทำความผิด (Distributive Justice) และ 3) กระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูในสิ่งที่เสียหายไปจากการกระทำความผิดให้กลับมาดีดังเดิม (Restorative Justice) ต่อมาจึงได้ข้อสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเรื่องการชดใช้แก่ผู้เสียหาย และชุมชน⁴ อย่างไรก็ตามได้มีนิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งมีนักวิชาการให้นิยามความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

Tony Marshall ได้ให้นิยามความหมายไว้ว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการซึ่งคู่ความทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมาพบกัน เพื่อร่วมกันแก้ไขที่จะจัดการอย่างไรกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นและสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต”⁵

Howard Zehr ได้ให้นิยามความหมายไว้ว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือการสร้างพันธะแห่งความเป็นธรรม โดยให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และคนในชุมชนเข้ามาพบปะเจรจาเพื่อหาข้อยุติ ซึ่งอาจจะเป็นการชดใช้ค่าเสียหาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ที่ดียิ่งขึ้น และการรับรองว่าจะไม่ไปก่อเรื่องที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นในอนาคต”⁶

Mark Umbreit ได้นิยามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า “...จะเพิ่มบทบาทผู้เสียหายและสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างให้มีส่วนร่วมในระบบกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะนำผู้กระทำความผิดมารับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคลและชุมชนที่ได้รับบาดเจ็บจากการกระทำความผิด มีการฟื้นฟูความเสียหายทางใจและร่างกายของผู้เสียหาย และให้โอกาสบุคคล

³ A. Eglash, “Beyond Restitution: Creative Restitution” in J. Hudson and B. Galaway (eds.) Restitution in Criminal Justice (Lexington, MA: D.C. Heath and Company, 1977), pp. 91-92; D. Van Ness and K. Strong Restoring Justice (Ohio: Anderson Publishing Co., 1977), p.6.

⁴ Australian Institute of Criminology Restorative Justice: an International Perspective, <<http://www.aic.gov.au/rjustice/international.html>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2559).

⁵ T. Marshall, Restorative Justice: an Overview (London: HMSO, 1999), pp. 5-7.

⁶ H. Zehr, Changing Lens: a New Focus for Crime and Justice (Scottsdale, Pennsylvania: Waterloo Ontario: Herald Press, 1990), p.181.

ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมาพูดคุย เจริญ และแก้ไขปัญหาร่วมกัน อันจะนำมาซึ่งความรู้สึกปลอดภัยและความผาสุกของคนในชุมชน”⁷

John Braithwaite ได้ให้ความเห็นว่า “แนวความคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีจุดประสงค์เพื่อการป้องกัน การแก้ไขฟื้นฟู การตัดโอกาสในการกระทำผิดซ้ำ และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะเป็นการป้องกันอาชญากรรม”⁸

Heather Stray ได้นิยามความหมายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ว่า “เป็นกระบวนการยุติธรรมทางปฏิบัติไม่เป็นทางการซึ่งกำหนดให้ผู้กระทำความผิด รับผิดชอบในความผิดที่ตนได้กระทำลงไปและชดใช้แก่ผู้เสียหายและชุมชน โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะมีผลในการฟื้นฟู ทั้งผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และชุมชน”⁹

ฉัฐวสา จัตรีไพฑูริย์ ได้นิยามความหมายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ว่า “เป็นวิธีระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งซึ่งกำหนดเป็นหลักการไว้ โดยให้บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดได้มีโอกาสพบกันและพูดคุยถึงเรื่องการกระทำและผลของการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น เพื่อหาข้อสรุป”¹⁰

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

โดยพื้นฐานทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้เริ่มต้นมาจากแนวความคิดของนักวิชาการในยุโรปที่ต่อมาได้มีการนำแนวความคิดนี้ไปใช้ในสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลีย จนก่อเกิดเป็นทฤษฎีเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการของ Nils Christie¹¹ ศาสตราจารย์ด้านอาชญาวิทยาชาวนอร์เวย์ 2) ทฤษฎีเรื่องรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของ Howard Zehr นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกา 3) ทฤษฎีแนวความคิดเรื่องการดำเนินเพื่อการมีความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีต่อกันของ John Braithwaite ศาสตราจารย์ด้านอาชญาวิทยาชาวออสเตรเลีย ซึ่งจะได้กล่าวถึงทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้ง 3 ทฤษฎีในรายละเอียดตามลำดับ

⁷ M. Umbreit “Restorative Justice Through Victim –Offender Mediation: A Multi –Site Assessment” *Western Criminology Review*, 1998.

⁸ J. Braithwaite, *Crime Shame and Reintegration* (New York: Cambridge University Press, 1989), p. 334.

⁹ H. Strang, “Restorative Justice – a Quiet revolution in Criminal Justice,”

<http://www.courts.qld.gov.au/publications/articles/speeches/robertson_041001.pdf>(accessed July 25, 2017).

¹⁰ ฉัฐวสา จัตรีไพฑูริย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ พ.ศ. 2545, หน้า 6.

¹¹ N. Christie “Conflicts as Property” *British Journal of Criminology*, 1977, pp. 1-14.

1) ทฤษฎีเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Justice)

ทฤษฎีเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการนี้ มีจุดเริ่มต้นที่ประเทศนอร์เวย์ ปี ค.ศ. 1970 อันถือเป็นแนวความคิดต้นแบบของเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์¹² โดยมาจากความคิดที่ว่า “กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายมีข้อจำกัดตามปัจจัยด้านเวลาและสถานที่ ซึ่งหากไม่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายได้ ก็ควรจะมีกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ เป็นทางเลือก เพื่อลดการต่อสู้เป็นคดีความ”¹³ โดยบุคคลที่ริเริ่มแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการนี้คือ Nils Christie ในการเขียนบทความเรื่อง Conflict as Property¹⁴ ที่ได้อธิบายแนวความคิดว่า “การที่รัฐได้เข้ามาจัดการระบบกระบวนการยุติธรรมในกรณีที่เกิดความขัดแย้งเป็นคดีความ ถือว่ารัฐได้แย่งเอาประโยชน์จากความขัดแย้งของผู้เสียหายและชุมชน เพราะเป็นการทำให้ผู้เสียหายเสียโอกาสที่จะปรับความเข้าใจกับผู้กระทำความผิด และเป็นการทำให้ชุมชนเสียโอกาสที่จะได้พบทวนกติกาของชุมชนว่า ตรงตามความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่ นอกจากนี้ Christie ยังได้ให้แนวความคิดที่ว่า คุณค่าของกฎหมายอาญาไม่สามารถแสดงออกโดยการใช้โทษ ในหนังสือที่มีชื่อว่า Limits to Pain¹⁵ ซึ่งกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการตามแนวคิดของ Christie มีอิทธิพลอย่างมากต่อทฤษฎีเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด มีการจัดตั้งคณะกรรมการระงับข้อพิพาทท้องถิ่น เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา การลดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแทนการใช้วิธีการทางกฎหมายอาญา

2) ทฤษฎีรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Pattern of Restorative Justice)

จากจุดเริ่มต้นของแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Justice) ในยุโรป ได้แพร่หลายมีอิทธิพลต่องานวิชาการเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสหรัฐอเมริกา โดยนักวิชาการที่ได้คิดค้นรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือ Howard Zehr¹⁶ ได้ให้แนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในหนังสือที่มีชื่อว่า “Retributive Justice. Restorative

¹² K. Paus (ed.), Victim – Offender Mediation in Europe: The Europe Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice (Belgium: Leuven University Press, 2000), pp. 281-308.

¹³ ฉัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ พ.ศ. 2545, หน้า 17.

¹⁴ N. Christie “Conflicts as Property,” *British Journal of Criminology*, 1977, pp. 1-14.

¹⁵ N. Christie, *Limits to Pain* (Oslo-Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget, 1981), p. 94.

¹⁶ T. Marshall, *Restorative Justice: an Overview* (London: HMSO), p. 29.

Justice”¹⁷ ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก และแตกต่างจาก กระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นตอบแทน โดยเน้นการให้ออกาสผู้กระทำความผิดที่จะแสดงความ รับผิดชอบในการชดใช้ความผิดที่ได้ก่อเคยก่อขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่ผู้เสียหาย เป็นวิธีการสร้าง จิตสำนึกให้แก่ผู้กระทำความผิด ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายจน สามารถนำไปสู่การประนอมข้อพิพาท การชดเชย และการให้อภัย ซึ่งต่อมา Mark Umbreit และ Martin Wright ได้นำแนวความคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในรูปแบบของการประนอม ข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด และต่อมา นักวิชาการชาวอเมริกันที่ชื่อ Shonholtz ก็ ได้นำความคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบที่มีชื่อว่ายุติธรรม ชุมชน (Community-Based Justice) ซึ่งรูปแบบยุติธรรมชุมชนนี้ มีความเด่นชัดในเรื่องการนำวิธีการ ประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาใช้ เพื่อผนวกกับวัฒนธรรมของชุมชน นั้นๆ¹⁸

3) ทฤษฎีมุมมองสังคมของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Social Dimension of Restorative Justice)

อิทธิพลของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเรื่องการขอกภัยและการให้อภัย ได้นำมาสู่แนวความคิด ทฤษฎีมุมมองสังคมของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในประเทศออสเตรเลีย ศาสตราจารย์ John Braithwaite นำเสนอรูปแบบของการควบคุมชุมชน โดยใช้แนวความคิดเรื่องการตำหนิเพื่อให้มี ความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีต่อกัน (Reintegrative Shaming)¹⁹ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ให้ชุมชนตำหนิการ กระทำความผิดอันถือเสมือนเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังเน้นการให้อภัย และการยอมรับให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่ชุมชน และการที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันจะทำ ให้ลดการกระทำความผิดในชุมชน การตำหนิผู้กระทำความผิดโดยชุมชนนี้ถือเป็นกลไกในการ ตรวจสอบและควบคุมชุมชน²⁰ อย่างไรก็ตาม James Whiteman นักวิชาการชาวสหรัฐอเมริกาได้ออกมา วิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดเรื่องการการตำหนิของ Braithwaite ว่าไม่ควรนำเรื่องการตำหนิมาใช้ใน สังคมสมัยใหม่เพราะจะทำให้ผู้กระทำความผิดทางอาญาไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมืองและเป็นการ

¹⁷ H. Zehr, *Retributive Justice, Restorative Justice* (New York: Hill and Wang, 1985).

¹⁸ T. Marshall, *Restorative Justice: an Overview* (London: HMSO), p. 29.

¹⁹ J. Braithwaite, *Crime Shame and Reintegration* (New York: Cambridge University Press, 1989). pp. 55, 69-75; and J. Braithwaite, “Shame and Modernity” *British Journal of Criminology*, 33, 1993, p.1.

²⁰ G. Johnstone, *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates* (Devon: Willan Publishing, 2002), p.127.

ลดคุณค่าของกฎหมาย ซึ่งในบางกรณีอาจทำให้ผู้กระทำความผิดหลุดรอดจากระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายโดยไม่ต้องรับโทษ และอาจจะถูกมองว่าการลงโทษโดยวิธีการดำเนินเป็นวิธีการเลือกปฏิบัติ²¹ แต่ในทางกลับกัน Braithwaite ได้ให้ข้อคิดมุมมองในทฤษฎีของเขาว่า ระบบกระบวนการยุติธรรมที่ใช้กันปกติก็ไม่ได้ช่วยป้องกันปัญหาจำนวนอาชญากรรมให้ลดลงและแก้ไขผู้กระทำความผิดได้²² แต่การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นอาศัยความเข้มแข็งของคนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งหากมีการกระทำความผิดใดเกิดขึ้นในชุมชน จะได้มีการประชุมว่ายอมรับหรือไม่ยอมรับ พฤติกรรมการกระทำความผิดนั้นหรือไม่ กรณีการกระทำความผิดที่เข้าสู่ระบบนอกจากกระบวนการดำเนินโดยชุมชนเป็นมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดไม่ให้เกิดซ้ำและการดำเนินการดังกล่าวควรจำกัดเฉพาะบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น การดำเนินนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีต่อกันระหว่างคนในชุมชน²³

2.4 รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1) การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด (Victim Offender Mediation)

รูปแบบการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด คือ รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำเอาทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาพบปะพูดคุยโดยอาศัยคนกลางเพื่อทำหน้าที่ในการประนอมข้อพิพาท โดยผู้ประนอมข้อพิพาทนี้ต้องผ่านการอบรม²⁴ ซึ่งผลของการประนอมข้อพิพาทมักจะเป็นการหาวิธีการเยียวยาและชดเชยความเสียหายจากการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้เสียหาย โดยโครงการประนอมข้อพิพาทได้เกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศแคนาดา เมือง Elmira ในปี ค.ศ. 1974 กับกรณีปัญหาที่สองเยาวชนผู้กระทำความผิดรับสารภาพว่าได้ทำลายทรัพย์สินจำนวน 22 รายการของผู้อื่น ซึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เยาวชนทั้งสองคนไปพบกับผู้เสียหายเพื่อการประนอมข้อพิพาท ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับรูปแบบการประนอมข้อพิพาทอันถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์²⁵ โดยหลักการของรูปแบบการประนอมข้อพิพาท Howard Zehr ได้อธิบายถึงจุดประสงค์หลัก 3 ประการได้แก่ 1. ความยุติธรรม 2. ผู้กระทำความผิดทำความดีเพื่อแก้ตัว

²¹ J. Whiteman, "What is Wrong with Inflicting Shame Sanctions?," Yale Law Journal 107, 1998, p. 1087.

²² T. Massaro, "Shame, Culture, and American Criminal Law," Michigan Law Review 89, 1991, pp. 1880-2.

²³ J. Braithwaite, "Restorative Justice: Assessing an Immodest Theory and a Pessimistic Theory" in M. Tonry (ed.) Crime and Justice: A Review of Research, vol. 23, (Chicago: University Chicago Press, 1998), p. 54.

²⁴ B. Galaway and J. Hudson (eds.), Restorative Justice: International Perspective (NY: Criminal Justice Press, 1996).

²⁵ D. Cayley, The Expanding Prison: The Crisis in Crime and Punishment and the Search for Alternatives (Cleveland, OH: Pilgrim Press, 1998), p. 216.

3. มาตรการในการปรับปรุงตัวเพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งมาตรการในการปรับปรุงตัวนี้อาจจะใช้วิธีการตกลงเรื่องการชดใช้ความเสียหายและการติดตามผล จุดประสงค์ทั้ง 3 ประการนี้ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย คนในชุมชนเพื่อให้การประนอมข้อพิพาทสำเร็จตามจุดประสงค์²⁶ ส่วนข้อสังเกตที่น่าสนใจของรูปแบบการประนอมข้อพิพาทนี้ บางกรณีมีข้อจำกัดในเรื่องของการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น กรณีที่ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดไม่ต้องการให้บุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามารับรู้ปัญหาส่วนตัวที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยส่วนมาก จะเน้นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันมากขึ้น

2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference)

รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว ได้นำแนวคิดและปรัชญามาจากชนเผ่าเมารี ในประเทศนิวซีแลนด์ที่ใช้เป็นวิธีระงับข้อพิพาทในกรณีปัญหาที่เยาวชนในเผ่าเมารีกระทำความผิด²⁷ วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นการระงับข้อพิพาทที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดแสดงความรู้สึกและเปิดเผยข้อเท็จจริง มีลักษณะคล้ายๆกับการประนอมข้อพิพาท แต่การประชุมกลุ่มครอบครัวนอกจากผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดแล้ว ครอบครัวของผู้กระทำความผิด ตำรวจ ทนายความ และบุคคลคนที่ใกล้ชิดสามารถเข้าร่วมในการประชุม นอกจากนี้การนำรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในกรณีเยาวชนกระทำความผิดแล้ว ต่อมาได้มีการนำมาใช้กับกรณีทั่วไปที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่ โดยหลักในทางปฏิบัติจะต้องมีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 12 คน เริ่มจากผู้ประสานงานดำเนินการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นให้ฝ่ายผู้เสียหายแสดงความคิดเห็นก่อน หลังจากนั้นผู้ประสานงานจะได้ดำเนินการสอบถามว่าจากการกระทำดังกล่าวที่เกิดขึ้นควรจะชดใช้ค่าเสียหายอย่างไร²⁸ ซึ่งการเจรจาแสดงความคิดเห็นจะดำเนินไปจนกระทั่งได้ข้อยุติและมีการบันทึกความตกลงเอาไว้²⁹ ในส่วนของการชดใช้ค่าเสียหายนั้นยังเป็นปัญหาสำหรับการหาข้อยุติ ส่วนมาตรการป้องกันเพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำเป็นหน้าที่ของครอบครัวผู้กระทำความผิดและชุมชนที่จะต้องร่วมมือกันในการสอดส่องดูแลและวางมาตรการแก่ผู้กระทำความผิดหลังจากที่ข้อยุติแล้ว

²⁶ H. Zehr, "VORP Dangers" Accord: a Mennonite Central Committee Canada Publication for Victim Offender Ministries 8(3), 1989, p. 13.

²⁷ G. Johnstone, Restorative Justice: Ideas, Values, Debates, Devon: Willan Publishing, pp.1-2.

²⁸ H. Zehr, Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice Scottsdale, Pennsylvania; Waterloo Ontario: Herald Press, p. 256.

²⁹ D. van Ness and K. Strong, Restoring Justice, Ohio: Anderson Publishing Co., pp. 73-81.

3) โครงการเตือนแบบวากา วากา (Wagga Wagga)

รูปแบบการเตือนแบบวากา วากา เป็นวิธีการที่เกิดขึ้นในประเทศออสเตรเลียในเมือง Wagga Wagga ปี ค.ศ. 1990 โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการเตือนผู้กระทำความผิด ซึ่งรูปแบบการเตือนนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบประชุมกลุ่มครอบครัวผนวกกับวิธีการดำเนินเพื่อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีต่อกันของ John Braithwaite³⁰ ที่ไม่ใช่การดำเนินเพื่อจะทำให้ผู้กระทำความผิดต้องอับอายกับการกระทำอันเป็นการสร้างตราบาปให้เกิดขึ้นในใจผู้กระทำความผิด แต่เป็นการดำเนินโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยการพูดจาเป็นการเตือนให้เข้าใจต่อพฤติกรรมกระทำเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์และไม่กระทำความผิดซ้ำในอนาคต ซึ่งหลังจากได้ผ่านกระบวนการเตือนนี้แล้วจะได้มีการทำบันทึกประวัติผู้กระทำความผิดซึ่งหากพบว่ามีกระทำความผิดอีกครั้งก็ต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายอันถือเป็นมาตรการป้องกันการกระทำความผิด³¹ รูปแบบการเตือนแบบ Wagga Wagga ถูกนำไปใช้ในสถานีตำรวจต่างๆ ทั้งในประเทศออสเตรเลีย ยุโรป แอฟริกาใต้ และอเมริกา ซึ่งได้รับผลตอบรับการประเมินค่อนข้างดี เช่น ในสหราชอาณาจักรถือว่ารูปแบบการเตือน Wagga Wagga เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของงานตำรวจ และกำหนดให้เป็นนโยบายสำคัญ³²

4) การลงโทษโดยที่ประชุม (Circle Sentencing)

รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์การลงโทษโดยที่ประชุม เกิดขึ้นในประเทศแคนาดา ในปี ค.ศ. 1992 จากกรณีปัญหาที่ชนพื้นเมืองทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมหลัก กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ศาลใช้เพื่อเป็นทางเลือกให้แทนความจำเลยเสนอขึ้นมาโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดี โดยกระบวนการนี้ผู้กระทำความผิดจะต้องมีการให้การรับสารภาพทั้งหมดสำหรับการกระทำความผิดในระหว่างดำเนินคดี ซึ่งลักษณะคดีที่ใช้สำหรับรูปแบบการลงโทษโดยที่ประชุมนี้ จะเป็นคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง ไม่ใช่คดีที่มีความผิดเล็กน้อย หรือเป็นคดีที่พิจารณาว่าสมควรนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ อันเป็นดุลยพินิจของศาล ซึ่งกรณีส่วนใหญ่ผู้กระทำความผิดมักจะนำรูปแบบนี้มาใช้ จะเป็นกรณีที่ยุ่ยยาวได้กระทำความผิด หรืออาจจะเป็นผู้ใหญ่กระทำความผิด หรือกรณีชาวชนเผ่าผู้กระทำความผิดในชุมชน เช่น ชนเผ่าอับอริจิน (aborigin) โดยรูปแบบวิธีการจะให้คนในชุมชนมาที่

³⁰ J. Braithwaite, *Crime, Shame and Reintegration* (New York: Cambridge University Press, 1989), pp.12-13.

³¹ R. Young and B. Goold, "Restorative Police Coution in Aylesbury - from Degrading to Reintegrative Shaming Ceremony" *Criminal Law Review* Feb. 1999, pp. 126-138.

³² ธีรวิภา ธีรวิภา, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ พ.ศ. 2545, หน้า 28.

ศาลโดยจัดรูปแบบเป็นการนั่งเป็นวงกลมและให้ผู้ที่ได้รับการนับถือจากคนในชุมชนเป็นประธานในที่ประชุม มีสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย ส่วนขั้นตอนการดำเนินการของรูปแบบการลงโทษ โดยที่ประชุม จะเป็นการพูดคุยในประเด็นดังต่อไปนี้

- การกระทำผิดในลักษณะเดียวกันที่มีในชุมชน
- สาเหตุของการกระทำผิด
- การวิเคราะห์ถึงวิถีชีวิตของชุมชนก่อนที่มีอาชญากรรมชนิดนั้นๆ
- ผลกระทบของอาชญากรรมนั้นๆที่มีต่อผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และคนในชุมชน
- แนวทางการป้องกันเพื่อป้องกันไม่ให้มีอาชญากรรมตามกรณีที่เกิดขึ้น
- วิธีการเยียวยาผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และชุมชนให้ดีขึ้น
- แผนการลงโทษ
- ผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผน และผู้สนับสนุนทั้งฝ่ายผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย
- การทบทวนคำพิพากษา

รูปแบบการประชุมเพื่อลงโทษนี้ มักจะใช้เวลาสำหรับการประชุม 2-8 ชั่วโมง ซึ่งจะได้แบ่งการประชุมออกเป็น 2 ครั้ง โดยผลในการประชุมครั้งแรกผู้กระทำความผิดจะได้รับข้อเสนอหลายข้อเพื่อให้ได้กลับไปคิดทบทวนว่าต้องทำอะไรบ้างก่อนที่จะได้มีการกำหนดแผนการลงโทษ จากนั้นจะมีการติดตามดูพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดก่อนจะมีการเรียกประชุมครั้งที่สอง เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแก้ไขในการทำแผนการลงโทษ ซึ่งระยะเวลาก่อนจะมีการเรียกประชุมครั้งที่สองนี้อาจจะทอดระยะเวลาเป็นสัปดาห์หรือเดือน

สำหรับขั้นตอนการลงโทษโดยที่ประชุมนี้ ได้มีการวางหลักเกณฑ์ดังนี้³³ 1) จะต้องตรวจประวัติการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิด 2) มีการสาบานตนต่อศาลและข้อเท็จจริงที่กล่าวอ้างต้องผ่านการพิจารณาของศาล 3) การประชุมต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณะ 4) ผู้กระทำความผิดสมัครใจเข้าร่วมในการประชุมและมีสิทธิแต่งตั้งทนายความเข้าร่วมในการประชุม 5) พนักงานอัยการสามารถเข้าร่วมในการประชุมและแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ 6) ผู้เข้าร่วมในการประชุมจะต้องได้อ่านสำนวนคดีของศาลก่อนมีคำพิพากษา และ 7) ศาลจะทำคำพิพากษาโดยสอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายและมติที่ประชุม และคำพิพากษานั้นสามารถอุทธรณ์ได้³⁴

³³ R v Richard James Gingell (1996), 50 CR(4th) 326 (Yukon Territorial Court)

³⁴ R v John, [1996] 1 C.N.L.R. 172 (Yuk, C.A)

ผลดีของการลงโทษโดยมติที่ประชุมนี้ ในกรณีผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเยาวชนสามารถทำให้เยาวชนนั้นมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น เนื่องจากครอบครัวตลอดจนคนในชุมชนได้เข้ามาช่วยกันดูแลสอดส่องพฤติกรรมถือเป็นการรับผิดชอบร่วมกัน ส่วนข้อที่เป็นปัญหาสำหรับวิธีการลงโทษโดยมติที่ประชุมคือระยะเวลาในการทำงานและการฝึกอบรมผู้กระทำความผิดค่อนข้างจะใช้เวลายาวนาน และหากคนในชุมชนไม่สนใจให้ความร่วมมือก็อาจทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคriminal ที่ทำความผิดที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

2.5 ประเภทคดีที่สามารถใช้การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก เป็นการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละปัญหาความขัดแย้ง โดยในทางปฏิบัติมีข้อพิจารณาทางกฎหมายที่ได้กำหนดประเภทคดีเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งการแก้ไขปัญหาคriminal ความขัดแย้งและการชดใช้เยียวยา เพื่อนำไปสู่ความสมานฉันท์ของสังคม ชุมชน อันควรได้พิจารณาถึงประเภทคดีที่สามารถใช้การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ได้แก่

1) ความผิดอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาอันยอมความได้

ความผิดอาญาต่อส่วนตัว หรือ ความผิดอาญาอันยอมความได้ หมายถึง คดีอาญาที่มีลักษณะการกระทำและผลแห่งการกระทำกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล มิได้มีการกระทบกระเทือนไปถึงสาธารณะ หรือ สังคมส่วนรวม ซึ่งคดีความผิดอาญาต่อส่วนตัว หรือ ความผิดอาญาอันยอมความได้ นี้ กฎหมายกำหนดให้สามารถถอนคำร้องทุกข์ หรือ ยอมความได้ และเมื่อตกลงยอมความกันแล้วผู้เสียหายจะนำคดีนั้นมาดำเนินคดีหรือฟ้องร้องเอากับผู้กระทำความผิดไม่ได้ คดีอาญาประเภทความผิดต่อส่วนตัว หรือ ความผิดอาญาอันยอมความได้ ได้แก่

- (1) ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 วรรค 1 และวรรค 2)
- (2) ความผิดฐานอนาจาร (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 278 และมาตรา 284)
- (3) ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 309 วรรค 1)
- (4) ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 310 วรรค 1 และ มาตรา 311 วรรค 1)
- (5) ความผิดฐานหมิ่นประมาท (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326-328)
- (6) ความผิดฐานฉ้อโกง (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341-342, 344-346 และ มาตรา 349-350)

- (7) ความผิดฐานข่มขืน (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 352-355)
- (8) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358-359)
- (9) ความผิดฐานบุกรุก (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 362-364) ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีประเภทคดีที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยการที่ "ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นญาติกัน" ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 71 ได้แก่

- ความผิดฐานลักทรัพย์ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334-335)
- ความผิดฐานฉ้อโกง (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 336 วรรค 1)
- ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343)
- ความผิดฐานรับของโจร (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 357)

2) ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา

ในการกระทำของผู้กระทำความผิดมีความผิดตามหลักของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และการกระทำผิดของผู้นั้นยังเข้าองค์ประกอบความผิดตามหลักของประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ตามกฎหมายเรียกว่า ลักษณะของการกระทำที่เป็นความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา หรือ คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา ซึ่งในทางปฏิบัติตามกฎหมายผู้กระทำผิดต้องรับโทษทางอาญาและต้องชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งให้กับผู้เสียหาย ซึ่งหากคู่กรณีดังกล่าวได้มีการตกลงประนีประนอมยอมความกันได้เฉพาะคดีแพ่ง โดยข้อตกลงไม่ได้มีการกล่าวถึงข้อความผิดคดีอาญา ห้ามผลให้เป็นการตกลงยอมความในทางอาญา และในทางกลับกัน หากคู่กรณีได้ตกลงยอมความในคดีอาญากันได้แล้วไม่ได้มีข้อตกลงประนีประนอมยอมความกล่าวถึงในคดีแพ่งก็ไม่มีผลรวมไปถึงการตกลงยอมความในคดีแพ่ง นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาอีกว่าข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกันนี้ ในทางอาญาเป็นคดีอาญาอันยอมความได้หรือไม่ ซึ่งหากพิจารณาได้ว่าเป็นข้อพิพาททางอาญาอันยอมความไม่ได้ ก็จะประนีประนอมยอมความกันได้เฉพาะแต่ข้อพิพาททางแพ่งเท่านั้น

2.6 ยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชน (Community justice) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อป้องกันจากปัญหาอาชญากรรมและการจัดการความขัดแย้งในอันที่จะสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของปัญหาบางปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรัฐไม่สามารถจัดการปัญหาเหล่านั้นได้เพียงลำพัง แนวทางปฏิบัติทางกฎหมายสำหรับกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบางกรณีปัญหาที่มีความละเอียดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชน ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อของแต่ละชุมชน ซึ่งการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายเพียงอย่างเดียวโดยแยกชุมชนออกไปจากกระบวนการยุติธรรมอาจก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบในชุมชนหลายประการ เช่น ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ปัญหาความปลอดภัยในชุมชน ปัญหาความผาสุกในชุมชน และปัญหาการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมโดยนำหลักการยุติธรรมชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนควบคู่ไปกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย โดยให้ชุมชนเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐ³⁵ น่าจะเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ดีขึ้น เป็นการพิสูจน์ถึงศักยภาพของชุมชน และเป็นการสร้างความผาสุกให้แก่ชุมชน

ได้มีการนิยามความหมาย คำว่า “ยุติธรรมชุมชน” โดยนักวิชาการที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

David R.Karp และ Todd R. Clear ได้นิยามคำว่า “ยุติธรรมชุมชน” หมายถึง “การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ โดยกิจกรรมของหน่วยงานทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกันเพื่อการควบคุมอาชญากรรมและความไม่เรียบร้อยในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการในรูปแบบกิจกรรมนั้น มีเป้าหมายเพื่อความเป็นอยู่และชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน”³⁶

Leena Kurki ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับ “ยุติธรรมชุมชน” ว่า “เป็นแนวคิดที่มองว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก”³⁷

³⁵ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาขั้นสูง, <<http://law.stou.ac.th/dynfiles/Ex.41716-14.pdf>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2560)

³⁶ David R. Karp and Todd R. Clear, “Community Justice: A Conceptual Framework”, Vol.2, Boundary Changes in Criminal Justice Organizations (Criminal Justice: 2000), p.324., <<https://www.skidmore.edu/campus/rj/karp-vitae-files/book-chapters/Community-Justice-A-Conceptual-Framework.pdf>>, (accessed July 26, 2017)

³⁷ Leena K., “Restorative and Community Justice in the United States”, Vol.27 in Crime and Justice (Crime Justice 2000), pp.235-303. Edited by Michael Torny, Chicago: University of Chicago Press., 2000., p.235.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้ให้ความหมาย “ยุติธรรมชุมชน” หมายถึง “การดำเนินกิจกรรมของชุมชนโดยชุมชนร่วมกันเอง หรือร่วมกับภาครัฐในลักษณะหุ้นส่วน โดยการนำทุนทางสังคมที่ดีงามและศักยภาพของชุมชนมาใช้ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุขของชุมชน”³⁸

อังคณา บุญสิทธิ์ ได้อธิบายถึงรูปแบบของ “ยุติธรรมชุมชน” มีอยู่ 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือ “ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการที่สนับความยุติธรรมทางอาญา” ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อรัฐได้อนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วม และ รูปแบบที่สอง คือ “ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการที่สนับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ซึ่งประชาชนในชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดการปัญหาอาชญากรรม ส่วนรัฐอยู่ในฐานะของผู้สนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ โดยบทบาทหน้าที่ของประชาชนในชุมชนตามรูปแบบนี้มี 3 ประการ 1. การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน 2. การระงับข้อพิพาทโดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ 3. การป้องกันปัญหาอาชญากรรม³⁹

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้นิยามความหมาย “ยุติธรรมชุมชน” หมายถึง “ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี ส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นหุ้นส่วนในการป้องกันควบคุมจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำความผิด ตลอดจนรับผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟูระบบยุติธรรมเชิงจารีตและ/พัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ และเพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพมีความสมานฉันท์ และมีกลไกการทำงานตามระบบยุติธรรมชุมชนที่เชื่อมโยงกับระบบยุติธรรมหลักผ่านการประสานงานของหน่วยงานยุติธรรมจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ”⁴⁰

³⁸ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ยุติธรรมชุมชน บทบาทการอำนวยความยุติธรรม โดยชุมชนเพื่อชุมชน, กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

³⁹ อังคณา บุญสิทธิ์, “หลักการแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน” จุลสารอาชญาวิทยา ฉบับที่ 5 ปีที่ 3 มีนาคม 2549.

⁴⁰ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “ยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมภาคประชาชน” ในยุติธรรมชุมชน บทบาทการอำนวยความยุติธรรม โดยชุมชนเพื่อชุมชน, กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), กิตติพงษ์ กิตยารักษ์,บรรณาธิการ, หน้า 55-58.

วุฒิวงศ์ แก้วได้ปาน ให้ความหมาย “ยุติธรรมชุมชน” หมายถึง “กิจกรรมที่เกี่ยวกับความยุติธรรม และการป้องกันอาชญากรรมทั้งหลาย โดยมีหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน”⁴¹

กล่าวโดยสรุป “ยุติธรรมชุมชน” เป็นกระบวนการเกี่ยวกับงานยุติธรรมที่ร่วมสมัยซึ่งได้ผนวก รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เข้าด้วยกัน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบ สำคัญต่อการดำเนินกระบวนการและได้รับการส่งเสริมสนับสนุน โดยหน่วยงานภาครัฐเป็นหุ้นส่วน เพื่อการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน เพื่อจัดการความขัดแย้งในชุมชน และเพื่อการแก้ไขปัญหาและการเยียวยาชุมชน

2.7 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมชุมชน⁴²

1) ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social bonding theory)

ทราวิส วอเนอร์ เฮอร์ชี่ (Travis Warner Hirschi) ศาสตราจารย์ด้านสังคมวิทยา ได้เสนอทฤษฎี ควบคุมการเกิดอาชญากรรม โดยเฮอร์ชี่ เชื่อว่า “บุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อน จะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม”⁴³ โดยหลักการสำคัญนี้ ถูกเรียกว่า “พันธะทางสังคม” (Social Bond) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ⁴⁴

1. ความผูกพัน (attachment) เป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความรักที่ผูกมัดบุคคลต่อ สังคม ความผูกพันกับบุคคลอื่นหรือความรู้สึกนึกคิดต่อบุคคลอื่น เป็นองค์ประกอบพื้นฐานให้บุคคล พัฒนาการยอมรับค่านิยมและยอมรับบรรทัดฐานของสังคม

2. ข้อผูกมัด (commitment) เป็นองค์ประกอบด้านเหตุผลที่บุคคลมีต่อสังคม ซึ่งบุคคลผูกมัดการ ดำเนินชีวิตตามสังคม เช่น เหตุผลในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลก็เพื่ออาชีพการงานที่สุจริตมั่นคง และ การประสบความสำเร็จในชีวิต ส่งผลให้บุคคลนั้นๆ ไม่กล้าเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต จึง ใช้วิธีการดำเนินชีวิตโดยไม่ทำผิดกฎหมาย

⁴¹วุฒิวงศ์ แก้วได้ปาน, ความคาดหวังของประชาชนต่อศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551)

⁴²ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, กฎหมายอาญาและอาญาวิทยาชั้นสูง <<http://law.stou.ac.th/dynfiles/Ex.41716-14.pdf>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2560).

⁴³Criminology Wiki, “Social Bond Theory,” <http://criminology.wikia.com/wiki/Social_Bond_Theory> (accessed July 26, 2017).

⁴⁴จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, ยุติธรรมชุมชน: การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความยุติธรรม, กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), หน้า 30.

3. การเข้าร่วม (involvement) เป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมที่ผูกมัดบุคคลต่อสังคม การที่บุคคลทำกิจกรรมร่วมกับสังคมเป็นเหตุให้บุคคลนั้นถูกจำกัดเวลาอยู่กับกิจกรรมต่างๆและใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับกิจกรรม จนไม่สามารถจะไปประกอบอาชีพการมาได้

4. ความเชื่อ (belief) เป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรมที่ผูกมัดบุคคลต่อสังคม ซึ่งถูกประเมินด้วยระดับความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของบุคคลต่อสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานในสังคมสูง จะมีแนวโน้มที่จะไม่ไปก่กระเบียบของสังคม

ดังนั้น ทฤษฎีพันธะทางสังคมนี้ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับภารกิจของ “ยุติธรรมชุมชน” ในเชิงการป้องกันชุมชนจากอาชญากรรมและการกระทำความผิด เนื่องจากเพราะประชาชนในชุมชนได้มีความรู้สึกรักและผูกพันในชุมชน ความมเหตุผล และการมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

2) ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community empower and participation)

ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า “การที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมกันในการป้องกันอาชญากรรมและการพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนบ้านของตนนั้นจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมได้โดยตรง รวมทั้งยังสามารถเพิ่มปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและเป็นการควบคุมสังคมทางอ้อม”⁴⁵ ซึ่งปัจจุบันนี้ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เช่นสำนักงานยุติธรรมจังหวัด สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ดำรงธรรม ได้เข้าร่วมกับชุมชนในฐานะผู้สนับสนุนอันเป็นการเสริมพลังให้แก่ชุมชนควรจะได้กำหนดเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน และเข้าใจบทบาทของชุมชน การที่หน่วยงานเหล่านี้ได้เข้าดำเนินกิจกรรมแต่ขาดการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับกลุ่มประชาชนในชุมชนและหากหน่วยงานไม่มีความเข้าใจในบทบาทของชุมชนแล้ว คงเป็นการยากที่จะได้รับการมีส่วนร่วมจากชุมชน

⁴⁵ Leena Kurki, “Restorative and Community Justice in the United States.” In Crime and Justice: A Review of Research Vol.27, pp.235-303. Edited by Michael Tonry. Chicago: University of Chicago Press, 2000.

3) แนวคิดการถ่ายโอนความรับผิดชอบกิจการภาครัฐ (Responsibilization)

แนวคิดการถ่ายโอนความรับผิดชอบกิจการภาครัฐ ได้เกิดขึ้นจากนโยบายถ่ายโอนความรับผิดชอบในการจัดการปัญหาอาชญากรรมของส่วนกลางไปยังท้องถิ่น ในลักษณะการส่งเสริมความร่วมมือและการเข้ามาเป็นหุ้นส่วนระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกัน และหน่วยงานของรัฐกับเอกชน ซึ่งแนวคิดยูติธรรมชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการถ่ายโอนความรับผิดชอบกิจการภาครัฐ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในองค์กรต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน⁴⁶ การถ่ายโอนความรับผิดชอบกิจการภาครัฐ เป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางลงไปยังท้องถิ่น ในด้านความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การบริหารจัดการ และการสร้างความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งอาจจะต้องมีการปรับบทบาทภารกิจภาครัฐ การปรับปรุงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง การสร้างระบบติดตาม ตรวจสอบประเมินผลที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น⁴⁷

2.8 องค์ประกอบและบทบาทภารกิจของยูติธรรมชุมชน

1) องค์ประกอบของยูติธรรมชุมชน

ยูติธรรมชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ⁴⁸

ประการแรก เป็นการดำเนินการในระดับชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

ประการที่สอง เป็นการดำเนินการโดยชุมชน หรือโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน ในรูปแบบ “หุ้นส่วน” (Partnership model) เช่น ดำเนินการร่วมกับประชาชนตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ในการป้องกันอาชญากรรม

ประการที่สาม กรอบการดำเนินกิจกรรมมีลักษณะกว้างกว่ากรอบของกระบวนการยูติธรรมหลัก ซึ่งอยู่บนพื้นฐาน ความเป็นธรรมตามธรรมชาติ และความเป็นธรรมทางสังคม เช่น กรอบแนวคิดการพัฒนาระบบยูติธรรมชุมชน ประกอบด้วย 5 กรอบภารกิจ⁴⁹

⁴⁶ จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, ยูติธรรมชุมชน: การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความสะดวก, กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), หน้า 33.

⁴⁷ รังสรรค์ อินทน์จันทน์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความก้าวหน้าการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในจังหวัดนครปฐม,” <<http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/4535>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560).

⁴⁸ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาขั้นสูง <<http://law.stou.ac.th/dynfiles/Ex.41716-14.pdf>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2560).

⁴⁹ สำนักงานยูติธรรมจังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงานด้านการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน: ฉบับเครือข่ายยูติธรรมชุมชน: ศูนย์ยูติธรรมชุมชน.

1. การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมในชุมชน (Crime Control & Prevention) ด้วยการยับยั้งหรือชะลอสถานการณ์มิให้เกิดความขัดแย้ง ข้อพิพาท หรือการกระทำผิดทางอาญาโดยการเฝ้าระวังป้องกัน การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน เช่น ระเบียบ กฎหมายในชีวิตประจำวัน กระบวนการยุติธรรม สิทธิหน้าที่พลเมือง

2. การรับเรื่องราวร้องทุกข์ แจ้งเบาะแสการทุจริตคอร์รัปชัน รวมทั้งปัญหาความเดือดร้อนของผู้ด้อยโอกาส (เด็ก สตรี คนชรา ผู้พิการ) แล้วส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไปและติดตามผลการดำเนินงานและแจ้งให้ผู้รับบริการรับทราบเป็นระยะ

3. การไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาท (Conflict Management) ตามหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือหลักสันติวัฒนธรรม (คุณแลทธิกา/สร้างความสัมพันธ์ภาพระหว่างเหยื่อ ผู้กระทำ ความผิดและชุมชน)

4. การเยียวยาเสริมพลัง แก่เหยื่ออาชญากรรมและความรู้สึกของชุมชน (Community & Empowerment) ด้วยการให้ความเข้าใจกำลังใจช่วยเหลือสนับสนุนให้เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนนั้นมีความรู้สึกที่ดีและใช้ชีวิตเป็นปกติต่อไปรวมทั้งการให้ความรู้หรือคำแนะนำในการยื่นขอรับความช่วยเหลือจากทางราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เงินช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา เงินกองทุนยุติธรรม เป็นต้น

5. การรับผู้พ้นโทษหรือผู้ถูกคุมประพฤติกลับสู่ชุมชน (Reintegration) เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนสังคมได้เป็นปกติและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีกต่อไป อันเป็นการคืนคนดีสู่สังคม

ประการที่สี่ การดำเนินกิจกรรมมีรูปแบบที่ยืดหยุ่นหลากหลาย อันมีลักษณะเป็นการระดมทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการสร้างความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความสงบสุขในสังคม อาจจะเป็นการดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลักหรือดำเนินการเป็นเอกเทศโดยชุมชนเอง

2) บทบาทภารกิจของยุติธรรมชุมชน

บทบาทภารกิจหลักหลักของยุติธรรมชุมชน มีดังนี้⁵⁰

ประการแรก การเสริมพลัง (empowerment) หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนนำทุนทางสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างคุณภาพชีวิตโดยร่วมกันจัดการกับปัญหาอาชญากรรมความขัดแย้ง หรือปัญหาใดๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ประการที่สอง การป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรม (crime prevention) หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมใดๆ ที่เป็นการป้องกันอาชญากรรมและการกระทำความผิด รวมถึงลดหรือหยุดยั้งพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่การกระทำความผิดหรืออาชญากรรม

ประการที่สาม การเยียวยา (restorative) หมายถึง การชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมหรือการกระทำความผิดกฎหมายหรือคดีอาชญากรรม การบรรเทาผลร้ายแก่ทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและชุมชน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดผู้เสียหาย และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมหรือการกระทำความผิดมีโอกาสกลับคืนสู่สังคม (reintegration)

ประการที่สี่ การจัดการความขัดแย้ง (reflect resolution) หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้ข้อขัดแย้งและพฤติกรรมที่นำไปสู่ความรุนแรงได้ลดน้อยลงและหายไปที่สุดในที่สุด โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจกัน ได้มีการชดใช้หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น

2.9 ความสำคัญของยุติธรรมชุมชน

ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ได้อธิบายถึงความสำคัญของการนำหลักยุติธรรมชุมชนมาใช้เสริมกับกระบวนการยุติธรรมหลัก สามารถก่อให้เกิดประโยชน์เป็นรูปธรรม อาทิเช่น⁵¹

ประการแรก เป็นการนำทุนทางสังคมที่ดีงามและศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความใกล้ชิดกับปัญหา ความขัดแย้งหรือการกระทำความผิด เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งหากได้มีการกระตุ้นและนำมาใช้อย่างเหมาะสมจะสามารถแก้ไขปัญหาความสงบเรียบร้อยในชุมชนได้อย่างครบวงจร

ประการที่สอง ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งหากพิจารณาถึงระบบยุติธรรมโดยทางการแล้วจะพบว่าประชาชนซึ่งมีฐานะยากจนและขาดความรู้ด้านกฎหมายจะมีความรู้ดีกว่าความยุติธรรมเป็นเรื่องไกลตัว แต่กิจกรรมของยุติธรรมชุมชนให้โอกาสการมีส่วนร่วมใน

⁵⁰ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง

< <http://law.stou.ac.th/dynfiles/Ex.41716-14.pdf> > (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2560).

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

ระบบจัดการความขัดแย้งในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีที่พึ่งที่ปรึกษา ให้สามารถหาทางออกสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องใช้กระบวนการยุติธรรมหลักในทุกกรณี

ประการที่สาม สามารถเสริมประสิทธิภาพและลดภาระของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก **ได้เป็นอย่างดี** โดยการที่มีการนำกิจกรรมของระบบยุติธรรมกระแสหลักมาใช้ปฏิบัติในชุมชน มีการเชื่อมโยงระหว่างยุติธรรมชุมชน โดยอาจจะมีการส่งต่อคดีไปยังระบบยุติธรรมกระแสหลัก จะเป็นการเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้หากยุติธรรมชุมชนสามารถดำเนินการจัดการคดีได้ก็จะเป็นการลดคดีเข้าสู่ระบบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

ประการที่สี่ เป็นการสร้างสำนึกของความเป็นชุมชน ให้เกิดขึ้น โดยการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และดูแลผู้ที่พลาดพลั้งให้สามารถกลับคืนสู่ชุมชน เป็นการสร้างสานสัมพันธ์ก่อให้เกิดความผูกพันในชุมชน อันจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขของชุมชน

ประการที่ห้า เป็นการรักษานขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ การที่ยุติธรรมชุมชนเป็นการนำจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลความสงบ เป็นการรักษาสິงที่ดั้งเดิมในชุมชนไม่ให้สูญหายไป

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548)⁵² เรื่องยุติธรรมชุมชน : การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ได้ศึกษาพบว่า ระบบยุติธรรมที่ขาดการหยั่งลึกถึงรากฐานชุมชนจะทำให้การควบคุมอาชญากรรมทุกรูปแบบกระทำได้อย่าง การที่ระบบยุติธรรมไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนหรือชุมชนเข้าถึงระบบยุติธรรมได้ยากนั้นเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่แยกกระบวนการยุติธรรมออกจากประชาสังคม โดยประชาสังคมมีหน้าที่สนองรับสิ่งที่กระบวนการยุติธรรมให้มาเท่านั้น ซึ่งปรากฏการณ์ทางสังคมนี้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบตามมาคือประชาชนมีบทบาทในการรักษาความสงบปลอดภัยในสังคมน้อยลง หรือไม่มีเลย จึงผลกระทบในการรักษาความสงบปลอดภัยไปให้เจ้าหน้าที่ คดีความบางประเภทเป็นเรื่องที่สามารถไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทได้ในชุมชนกลับไม่มีใครจัดการเพราะไม่ได้รับมอบหมาย และเข้าใจว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ผลกระทบไปให้กระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งขาด เสียเงินเสียทอง เสียเวลา ทั้งของรัฐและประชาชนเป็นจำนวนมาก ผลที่ตามมาคือเจ้าหน้าที่ที่ต้อง

⁵² จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนการที่ต้นกระบวนการยุติธรรมไทย, วิทยาลัยพณิชยการจุฬาลงกรณ์ฯ โครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

รับภาระหนัก ทั้งๆที่จำนวนและความสามารถจำกัด การทำงานของเจ้าหน้าที่จึงมิได้ผลสมความ ต้องการทั้งของประชาชนและเจ้าหน้าที่เอง

ชฎานันท์ ล้อมฉินพรัตน์ (2553)⁵³ ได้ศึกษาเรื่องยุทธธรรมชุมชน : ศึกษากรณีการแก้ไขความ ชัดแย้งทางอาญาด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน กล่าวว่า การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททาง อาญาในระดับชุมชนตามแนวคิดยุทธธรรมชุมชนและยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น มีข้อดีหลายประการ กล่าวคือ เป็นการระงับความขัดแย้งที่ต้นทางอย่างรวดเร็วและใกล้ชิดกับข้อพิพาทมากที่สุดทำให้ความ ชัดแย้งไม่ลุกลามบานปลายโดยมิได้มีฝ่ายใดแพ้หรือชนะ แต่เป็นการหาทางออกร่วมกันของกลุ่มโดย เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอันจะนำซึ่งความสงบสุขและความ สมานฉันท์ภายในชุมชน นอกจากนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทตามแนวทางยุทธธรรมเชิง สมานฉันท์นี้ยังมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งในเรื่องการแก้ แค้นทดแทน การช่มชู้ยับยั้งและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดอันจะมีผลเป็นการป้องกันอาชญากรรมใน อนาคตอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นยังเป็นกระบวนการที่ช่วยเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่อของ อาชญากรรมทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

เรียวรุ่ง บุญเกิด (2557)⁵⁴ ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัด มหาสารคาม กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ของสำนักงาน ยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ย โดยประชาชนสามารถติดต่อได้ทั้งสำนักงาน ยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและช่องทางจากเครือข่าย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการคือ 1) เข้าสู่กระบวนการ 2) การจัดเวทีไกล่เกลี่ย 3) การประสานส่งต่อกรณีพิพาท ซึ่งเงื่อนไขความสำเร็จใน การไกล่เกลี่ยที่สำคัญมี 3 ประการ 1) ความสมัครใจของกลุ่ม 2) ความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย 3) การ ไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในบริบทชุมชน 4) การได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการยุติธรรมจังหวัด 5) การ เลือกรเวทีการไกล่เกลี่ยที่มีความเป็นธรรมชาติและกลุ่มคุ้นเคย จะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยประสบ ความสำเร็จ ส่วนปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านสถานที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดการ จัดสัดส่วนเพื่ออำนวยความสะดวกในการบริการประชาชน ปัญหาด้านบุคลากรขาดความรู้ ความสามารถในหน่วยงาน ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ ปัญหาด้านค่าใช้จ่ายการดำเนินงาน ปัญหา ด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาการ ไม่ติดตามและประเมินผลการดำเนินการ

⁵³ ชฎานันท์ ล้อมฉินพรัตน์, ยุติธรรมชุมชน: ศึกษากรณีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางอาญาด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน, วิทยานิพนธ์ หลักสูตร นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

⁵⁴ เรียวรุ่ง บุญเกิด, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: กรณีศึกษาสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม, วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557.

สุริยะ หินเมืองเก่า (2555)⁵⁵ ได้ศึกษาเรื่องการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการระงับข้อพิพาทในชุมชนไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม พบว่า ประชาชนในชุมชนเห็นด้วยมากที่สุดในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการระงับข้อพิพาทในชุมชนไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม โดยอาศัยวิธีการไกล่เกลี่ย/การระงับข้อพิพาท ทำให้เกิดการให้อภัยกัน ผู้กระทำความผิดไม่ได้ถูกตราหน้าว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือรับโทษทางอาญา แต่มีการเสียค่าปรับไหม เยียวยากันเพื่อให้คืนดีดังเดิม โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้การปรองดองผ่านความเชื่อ ใช้การสำนึกผิดและการให้อภัย การคืนคนดีสู่ชุมชน ก่อให้เกิดความปรองดองและความสามัคคีในชุมชนไทยทรงดำ

⁵⁵ สุริยะ หินเมืองเก่า, การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการระงับข้อพิพาทในชุมชนไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2555.